

سنجش اجماع، اهمیت و اولویت شاخص های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان شهرهای کشور

حافظ مهدنژاد^۱

محمدعلی خضاب^۲

مجید کیانپور^۳

چکیده

آمایش سرزمین از راه توجه به توانمندی ها و ظرفیت های خاص مناطق، کارایی اقتصادی، انسجام سرزمین، تعادل منطقه ای، ارتقای کیفیت محیط، توجه به پیشینه تمدنی و رفع محرومیت ها بر امنیت و گردشگری تأثیر می گذارد. بر همین مبنا، هدف پژوهش حاضر، سنجش اجماع، اهمیت و اولویت شاخص های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان شهرهای کشور است. جامعه آماری شامل کلان شهرهای کشور در سال ۱۳۹۹ است. برای شناسایی شاخص های آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران در شهر از روش دلفی و همینطور شاخص های اجماع، اهمیت و اولویت استفاده شده است. حجم نمونه پژوهش برابر با ۳۰ نفر از کارشناسان است. از نرم افزار SPSS برای تحلیل داده ها استفاده شده است.

نتایج پژوهش نشان دهنده آن است که در دور اول دلفی، بالاترین رتبه به سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با میانگین ۴/۷ و سطح شاخص های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با میانگین ۴/۷ اختصاص یافته است. در دور دوم دلفی بیشترین میانگین به دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی داده شده است. بیشترین اجماع به مولفه دسترسی به مواد غذایی (با امتیاز ۱,۶۷)، و بیشترین اهمیت به دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری (با امتیاز ۹۱/۶۷)، اختصاص یافته است. بیشترین اولویت به ترتیب روی شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ شاخص های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی (با امتیاز ۱۰۰)؛ سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری (با امتیاز ۱۰۰)؛ سطح دسترسی به مراکز اقامتی (با امتیاز ۱۰۰) و دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی (با امتیاز ۱۰۰) قرار دارد.

کلیدواژه:

آمایش سرزمین، ایمنی گردشگران، اجماع، اهمیت، کلان شهر

جستار گشایی

گردشگری یکی از بزرگ‌ترین صنایع جهان است که به سرعت در حال رشد است. سازمان جهانی گردشگری (۲۰۱۷) پیش‌بینی کرده است که تا سال ۲۰۳۰ تعداد گردشگران بین‌المللی به حدود ۱/۸ میلیارد نفر خواهد رسید (UNWTO Tourism highlights, 2017:2). صنعت گردشگری، درآمد و مزایای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی به همراه خود دارد بدون اینکه نیازی به تأسیس کارخانه‌ای و آسیب به محیط‌زیست وجود داشته باشد (مهدزاد و همکاران، ۱۳۹۹:۱۳۹۹). کشور ایران به دلیل موقعیت تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی همواره مورد استقبال گردشگران بوده است. جایگاه گردشگری در ایران با توجه به در اختیار داشتن منابع طبیعی و انسانی فراوان در سطح جهان جزء ۵ کشوری است که از بیشترین تنوع محیطی و جغرافیایی برخوردار است (موقر پاک و قربانی، ۱۳۹۷: ۳). اما در این کشور به لحاظ اینکه در طول سال‌های گذشته موضوعات غیر از صنعت گردشگری در اولویت بوده است توجه چندانی به موضوع گردشگری نشده است. با وجود پتانسیل بالای این کشور، تلاش‌های جدی و مهم در راستای رونق این صنعت صرفاً به چند دهه گذشته محدود می‌شود.

سند آمایش سرزمینی یکی از مهم‌ترین اسناد و برنامه‌هایی است که بخشی از آن به موضوع گردشگر و صنعت گردشگری پرداخته است. هدف‌های برنامه‌ریزی شده در آن و ایجاد تناسب بین وضعیت آمایش و صنعت گردشگری از جمله مهم‌ترین موضوعات است. آمایش سرزمین از راه دستیابی به هدف‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بوسیله تضمین منافع اجتماع از توسعه و ارتقاء استفاده احتیاط‌آمیز از منابع طبیعی و زمین برای توسعه، نقش مهمی در توسعه گردشگری دارد (UN, 2008:1). از این رو امکان‌سنجی گردشگری می‌تواند با توجه به شاخص‌های مناسب از جمله جاذبه‌های گردشگری و پیرامون آنها، راه‌های ارتباطی و سهولت دسترسی، ظرفیت‌پذیری گردشگر در واحد سطح، تأسیسات زیربنایی - اقتصادی، امکانات سکونت‌گاهی، پتانسیل‌های فرهنگی و تمایل ساکنان محلی در جذب گردشگری، پیامدهای گردشگری در اشتغال، سطوح درآمد و افزایش سطح رفاه خانوارها و در نهایت دستیابی به یک گردشگری پایدار صورت گیرد (پوراصغر و ویسی، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

از طرفی یکی از مهم‌ترین موضوعات در صنعت گردشگری، امنیت آن و امنیت گردشگران است. فراهم نمودن امنیتی گردشگران و ارتقاء سطح امنیت گردشگری می‌تواند در رونق این صنعت مؤثر باشد. چراکه برای گردشگران موضوع امنیت و ایمنی، سلامت و حفظ جان از مهم‌ترین عوامل محسوب می‌شود. در بین عوامل متعدد درونی و بیرونی شروع یک جریان گردشگری، امنیت نقشی اساسی را ایفاء می‌کند. گردشگران قبل از تصمیم‌گیری برای عزیمت تصمیم می‌گیرند کجا و چطور در یک مکان امن تعطیلات خود را سپری کنند (درخشی و شریفی‌نیا، ۱۳۹۷: ۱۹۴). فقدان امنیت و سطح امنیتی گردشگری از مهم‌ترین

عوامل تأثیرگذار بر افول صنعت توریسم در هر کشوری است. به عبارت دیگر با افزایش ناامنی در ابعاد جانی و مالی میزان تمایل و رغبت گردشگران به صورت تصاعدی کاهش خواهد یافت. ایمنی و امنیت همیشه شرط ضروری برای سفر و جهانگردی بوده است. اما واقعیت غیرقابل انکار آن است که مسائل ایمنی و امنیتی در دو دهه اخیر در جهانگردی اهمیت بیشتری کسب کرده‌اند. تحولات جهان طی دو دهه گذشته بسیار زیاد بود. با توجه به اقدامات تروریستی، جنگ‌های محلی، بلایای طبیعی و بیماری‌های همه‌گیر امنیت بطور چشمگیری کاهش یافته است. صنعت گردشگری نمی‌تواند از تأثیرات و پیامدهای منفی این رویدادها جلوگیری کند. افزون بر این، برخی از این رویدادها، آسیب‌پذیری گردشگری را در سطح جهانی و منطقه‌ای نشان داده‌اند (وفادار، ۱۳۹۶: ۱۲۴). بنابراین با افزایش ناامنی در مناطق گردشگری و کاهش ضریب ایمنی مناطق، صنعت گردشگری نیز تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. این موضوع سبب شده است که امروزه مقوله امنیت و ایمنی گردشگران به عنوان یکی از مهم‌ترین عامل‌ها در ارزیابی گردشگران از مناطق گردشگری و به عنوان یک فاکتور توسعه در صنعت گردشگری محسوب گردد. در مجموع، رونق و توسعه گردشگری منوط به امنیت است. بدون امنیت، توسعه گردشگری شکل نخواهد گرفت و بین این دو مفهوم، رابطه مستقیم و تنگاتنگی برقرار است (مهدزاد و همکاران، ۱۳۹۸).

جاذبه‌های گردشگری، اماکن فرهنگی، تاریخی و میراثی کلان‌شهرهای کشور، جزو سرمایه‌های حوزه گردشگری است. با وجود این، بسیاری از افراد از این پتانسیل‌ها، آگاه نیستند. از سوی دیگر باید اداره کلان‌شهرهای کشور در آینده نیازمند ایجاد درآمدهای پایدار شهری است که در حوزه گردشگری می‌توان سرمایه‌گذاری کرد. فقدان تحقیقات، مطالعات و بررسی‌های علمی در خصوص وضعیت صنعت گردشگری و گردشگران کلان‌شهرهای کشور براساس سند آمایش سرزمین، ابهامات موضوعات امنیتی در حوزه صنعت گردشگری و نبود مطالعات و تحقیقاتی که نشان‌دهنده میزان انطباق موضوعات مرتبط با صنعت گردشگری و آمایش سرزمین باشد، از جمله مسائلی است که انجام پژوهش حاضر، را ضروری کرده است. از سوی دیگر، تاکنون مطالعه جامعی برای تدوین شاخص‌های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور صورت نگرفته است. بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

- ❖ مهم‌ترین شاخص‌های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور چیست؟
- ❖ نسبت به کدام یک از شاخص‌های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور، بیشترین اجماع وجود دارد؟
- ❖ کدام یک از شاخص‌های ایمنی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور از اهمیت بیشتری برخوردار هستند؟

❖ توجه به کدام یک از شاخص های امنیتی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان شهرهای کشور از اولویت بیشتری برخوردار است؟

در پژوهش حاضر به منظور گردآوری داده ها و اطلاعات از پرسشنامه بهره گرفته شده است. پرسشنامه طراحی شده برای این پژوهش بر اساس روش کرجسی و مورگان دسته بندی و توزیع شده است. جامعه آماری پژوهش یعنی کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری؛ کارشناسان سازمان پدافند غیرعامل؛ کارشناسان شهرداری و اساتید و نخبگان دانشگاهی در حوزه دانشگاه و تحصیلات تکمیلی و با توجه به محدودیت های موجود از روش نمونه گیری ساده در دسترس استفاده شد و تعداد ۳۰ نفر حجم نمونه در نظر گرفته شد.

پژوهش های زیادی در خصوص گردشگری کلان شهرها صورت گرفته است. نتایج پژوهش درویشی و همکاران (۱۳۹۸) با عنوان مدیریت و برنامه ریزی سیستمی گردشگری پایدار در کلان شهرهای ایران، نشان دهنده آن است که مدیریت و برنامه ریزی سیستمی گردشگری پایدار در کلان شهرهای ایران پدیده ای پیچیده و پرچالش است که نیازمند مدیریت و برنامه ریزی دولت در سطوح قانون گذاری و دستگاه های اجرایی و نظارتی است. نتایج پژوهش نوربخش و اکبرپور (۱۳۸۹) با نام نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان شهرها، بیانگر است که در حال حاضر با توجه به گستردگی مدیریت شهری در کلان شهرها، بهره گیری از جاذبه های گردشگری می تواند نقش مهمی در معرفی شهرها به عنوان یک جاذبه گردشگری جهانی در ارتباط با اقتصاد کلان شهرها داشته باشد. تقاضای سفر و جریان گردشگری در شهرهای بزرگ چنانچه براساس یک مدل منظم و پیوسته تقویت شود، نه تنها به رونق صنعت گردشگری می انجامد بلکه موجب افزایش دست کم ۵ / ۱ درصدی حجم تولید ناخالص داخلی خواهد شد اما بی نظمی در توزیع تقاضای گردشگری هرچقدر هم به رشد سفرهای بدون برنامه ریزی منجر شود، علاوه بر اینکه تاثیر مثبتی در رشد اقتصادی ندارد باعث صدمات محیط زیستی خواهد شد. نتایج پژوهش عبدالعلی زاده و همکاران (۱۳۸۹) با نام نقطه چین های خاکستری گردشگری در کلان شهرهای ایران، نشانگر آن است که کلان شهرها بیش از دیگر شهرها مقصد مسافران هستند. کلان شهرهای مشهد و قم مقصد گردشگران مذهبی به شمار می آیند. در عین حال، کلان شهرهای دیگر به خاطر امورات اقتصادی و اداری با هجوم جمعیت مواجه می شوند و مقصد سفر هستند. بنابراین، سیاست گذاران و مدیران شهری در کلان شهرهای ایران باید برای تبدیل سفرهای اداری و بازرگانی کنونی به گردشگری و جذب گردشگر برنامه ریزی کنند که گام نخست در این کار، بررسی و شناخت توانایی های شهر برای گردشگری، تدوین راهبردهای توسعه گردشگری و ایجاد انگیزه سرمایه داری در آنها است.

مفاهیم و مبانی نظری

آمایش سرزمین: آمایش سرزمین به مثابه یک سند مدیریت توسعه، چشم انداز کلی توزیع جغرافیایی جمعیت و ترکیب مناسب فعالیت‌های ناظر بر بهره‌برداری از سرزمین و تأمین نیازهای جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی در قلمرو سرزمین را مشخص می‌کند (شرفی و نوراهی، ۱۳۹۹: ۳۳۳). از لحاظ مفهومی، آمایش سرزمین ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت است که در ارتباط با انسان، مساله «مدیریت» و در ارتباط با فضا، بحث «اقلیم» مطرح است و در رابطه با فعالیت مقوله «برنامه و برنامه ریزی» برجسته می‌شود. به سخن بهتر، مفهوم آمایش سرزمین تلفیقی از سه علم مدیریت و اقتصاد، جغرافیا و جامعه‌شناسی است (خنفر، ۱۳۸۹: ۷). آمایش سرزمین، تخصیص عاقلانه زمین به فعالیت‌های گوناگون انسانی مانند زراعت و باغ‌داری، مرتع و جنگل، صنعت و معدن، شهر و روستا برای ساماندهی فضای جغرافیایی، حفظ و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی سرزمین است (مخدوم، ۱۳۹۳: ۱۶). هدف اصلی و نهایی مطالعه آمایش سرزمین، تشخیص و تعیین مشکلات موجود زندگی انسانی و مسائل مدیریت محیط زیست و طراحی و پیشنهاد راه‌حل‌های متناسب با آن است. این مطالعات نمی‌تواند به دور از وظیفه برنامه‌ریزی و ارائه پیشنهادهای سیاست‌های مطلوب باشد. مطالعات آمایش سرزمین به ارائه سندی می‌انجامد که در آن نظم نوینی از سازماندهی منابع طبیعی و فعالیت‌های انسانی بر پهنه زمین را آشکار می‌کند (صدیقی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۶).

ایمنی گردشگران: معادله (ایمنی و گردشگری)، معادله‌ای دوسویه است و در یک پیوستار دوقطبی می‌توان نتیجه گرفت که یک کشور امن، صنعت گردشگری درخشان و فعالی خواهد داشت و یک کشور با سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری می‌تواند موجب حذف برخی از مهم‌ترین انگیزش‌های مجرمانه باشد و بدین ترتیب به تضمین نسبی امنیت، منجر می‌شود (مغانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۱). در جدول شماره ۱ به شاخص‌های ایمنی گردشگران اشاره شده است.

جدول (۱): شاخص‌های ایمنی گردشگران

تعریف	شاخص
فراهم کردن امکانات اقامتی که صنعت هتلداری را به وجود می‌آورد، شامل تسهیلاتی است که یکی از بخش‌های پویای گردشگری را تشکیل می‌دهد. از آنجا که این گونه تسهیلات، عامل موثری برای تقویت گردشگری محسوب می‌شود، اهمیت دادن به آن‌ها باید مورد توجه قرار گیرد.	امکانات رفاهی
با توجه به اینکه هر شهر تاریخی و گردشگرپذیر نیاز به تاسیسات اقامتی مجهز دارد، یکی از نیازهای ثانویه بخش گردشگری، هتل‌ها و مراکز پذیرایی به شمار می‌آید؛ اگرچه همه گردشگران از هتل استفاده نمی‌کنند، اما به دلیل تنوع سلیقه و توان گردشگران، شهر به انواع هتل‌ها و مراکز پذیرایی برحسب درجات مختلف نیازمند است. گردشگرانی که از هتل استفاده می‌کنند، بیشترین تاثیر اقتصادی را در صنعت گردشگری دارند.	امکانات پذیرایی

شاخص	تعریف
امکانات زیربنایی	صنعت گردشگری رابطه‌ای حیاتی با حمل و نقل دارند؛ زیرا دسترسی راحت و با کیفیت بالا به امکانات زیربنایی از جمله پارکینگ برای گردشگران یکی از مهمترین لازمه‌های توسعه گردشگری یک منطقه است. در مقیاس کلان، توسعه زیرساخت‌های مناسب شهری و مدیریت مدبرانه شهر به منظور پاسخگویی به نیازهای گردشگران، ضرورت فراوان دارد.
نیروی انتظامی	پلیس به عنوان بخش مهمی از نظام سیاسی یک کشور، وظیفه خطیر تامین امنیت داخلی را برعهده دارد. از آنجا که نیروی انتظامی، شامل قوه‌هایی است که حفظ و نظم آرامش مملکت به عهده آن‌ها است، می‌توان بیان کرد که نقش اول ایجاد و حفظ نظم و آرامش در کشور به ویژه شهروندان، برعهده نیروی انتظامی و پلیس است.
آرامش	شرط ضروری برای تداوم سفر و گردشگری، برخورداری از آرامش در محیط‌های گردشگری است. گردشگران، سفر را برای رسیدن به آرامش انجام می‌دهند و مناطقی را برای گردش و سفر انتخاب می‌کنند که از آسایش و آرامش برخوردار باشد. تا زمانی که زمینه لازم برای آرامش کافی گردشگران فراهم نباشد، گردشگری رشد نمی‌یابد.
امنیت	امنیت مفهومی کلی است که شامل وضعیت سلامت و آرامش و رفاه فرد و ثبات جامعه می‌شود.

ماخذ: تقوایی و اکبری، ۱۳۸۸؛ وارثی و همکاران، ۱۳۸۹؛ آیین مقدم و همکاران، ۱۳۹۲؛

Zemla, 2016; Jariyachamsit, 2015; Cooper, 2016

نظریه‌های گردشگری و آمایش سرزمین

در شش دهه اخیر تلاش‌های زیادی در خصوص توسعه و رشد صورت گرفته است. توسعه گردشگری و آمایش سرزمین همگام با پارادایم‌های مسلط جهانی بوده است؛ به طوری که در دهه ۱۹۵۰ تا دهه ۱۹۸۰ تحت تسلط پارادایم‌های مدرنیزاسیون، وابستگی و نفولیرالیسم بر حداکثر سود تاکید نموده است. با وجود این از دهه ۱۹۹۰ با ظهور پارادایم‌های توسعه بدیل و توسعه پایدار به سمت همزیستی مسالمت آمیز اقتصاد و محیط زیست و جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی و امنیتی-ایمنی حرکت نموده است (جدول شماره ۲).

جدول (۲): نظریه پردازی گردشگری و آمایش سرزمین

خط زمانی (دهه)	فرآیند توسعه	مفاهیم و راهبردهای کلیدی پسا توسعه
۱۹۵۰-۱۹۵۶۰	نظریه مدرنیزاسیون	تسلط مدل‌های رشد محور جوامع غربی؛ مراحل رشد؛ تئوری‌های ساختاری؛ پخش: قطب‌های رشد و رخنه به پایین؛ مداخله دولت: مقررات/حمایت از تولیدات داخلی.

خط زمانی (دهه)	فرآیند توسعه	مفاهیم و راهبردهای کلیدی پسا توسعه
۱۹۶۰-۱۹۷۰	نظریه مدرنیزاسیون / نظریه وابستگی	توسعه نیافتگی نتیجه سلطه / بهره برداری توسط کشورهای توسعه یافته است؛ بازساخت اقتصادی، جایگزینی واردات، حمایت از تولیدات داخلی؛ توسعه بازارهای داخلی؛ محدودیت های رشد: نظریه های نو-مالتوس ^۱ در پاسخ به نگرانی های زیست محیطی.
۱۹۷۰-۱۹۸۰	نئولیبرالیسم	ترویج اقتصاد آزاد؛ محدودیت بر دخالت دولت در فعالیت های اقتصادی؛ مقررات زردایی / خصوصی سازی؛ برنامه های تعدیل ساختاری؛ نظم اقتصادی جدید: یک جهان.
۱۹۸۰	توسعه بدیل / نئولیبرالیسم	آگاهی از اثرات توسعه بر جوامع / فرهنگ های مختلف؛ توسعه مردم محور / مردم مدار؛ نیازهای اساسی: غذا، مسکن، آموزش، بهداشت؛ زمینه محلی / دانش بومی؛ ثبات زیست محیطی
۱۹۹۰	توسعه پایدار / بدیل	تسلط پارادایم توسعه پایدار اما ظهور مکتب؛ توسعه مردم محور / مردم مدار؛ مدیریت زیست محیطی؛ همراهی با جهانی شدن؛ «بن بست» توسعه
۲۰۰۰	پارادایم جدید	رد پسا توسعه در خصوص مفاهیم توسعه فراگیر؛ پروتکل ها / سیاست های زیست محیطی جهانی؛ جنبش های بین المللی؛ استراتژی های سطح خرد؛ کاهش فقر؛ توسعه و امنیت دولتی توجه به امنیت و ایمنی گردشگران.

Source: Rahmafritia et al., 2020; An Der Zee & Vannešle, 2015; Harrison, 2015: 54-55

قلمرو مکانی پژوهش حاضر شهرهای میلیونی کشور است. جمعیت شهرنشین کشور از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵، نه برابر شده است و رشد سالانه برابر چهار درصد بوده است. در سال ۱۳۳۵ جمعیت هشت کلان‌شهر ایران برابر با جمعیت شهر مشهد در سال ۱۳۹۰ به تنهایی بوده است و در این سال‌ها با نرخ رشد حدود ۳/۶ درصدی افزایش یافته است. تا سال ۱۳۵۵ تهران تنها کلان‌شهر ایران بشمار می‌رفت و اعمال سیاست‌های تمرکزگرا بر برتری تهران و رشد بی رویه آن به شدت اثر گذاشت تا دوام مهاجرت‌ها به شهرهای بزرگ، باعث شد تا در سال ۱۳۶۵ تعداد کلان‌شهرهای ایران به چهار شهر تهران، مشهد، تبریز و اصفهان افزایش یابد. این کلان‌شهرها در سال ۱۳۶۵ از جمعیت شهری کشور را در خود جای

دادند. در سال ۱۳۶۵ حدود ۱۹ درصد از جمعیت کشور و ۳۵/۴ درصد از جمعیت شهری کشور را در خود جای دادند. در سال ۱۳۷۵ تعداد کلان‌شهرها با تبدیل شدن شیراز به کلان‌شهر، به پنج افزایش یافته و میزان جمعیت آنها از کل کشور به رقم ۲۰/۳ و از کل جمعیت شهری کشور به ۳۳ درصد رسید که کلان‌شهر مشهد و کرج در بین آنها طی یک دوره بیست ساله (۱۳۷۵-۱۳۵۵) بالاترین نرخ رشد را داشته‌اند. در حال حاضر کشور ایران دارای هشت کلان‌شهر می‌باشد که به ترتیب جمعیت عبارت‌اند از تهران، مشهد، اصفهان، کرج، تبریز، شیراز، اهواز و قم که به تازگی دو شهر کرمانشاه و ارومیه به آنها افزوده شده است. در جدول شماره ۳ به جمعیت کلان‌شهرهای کشور اشاره شده است.

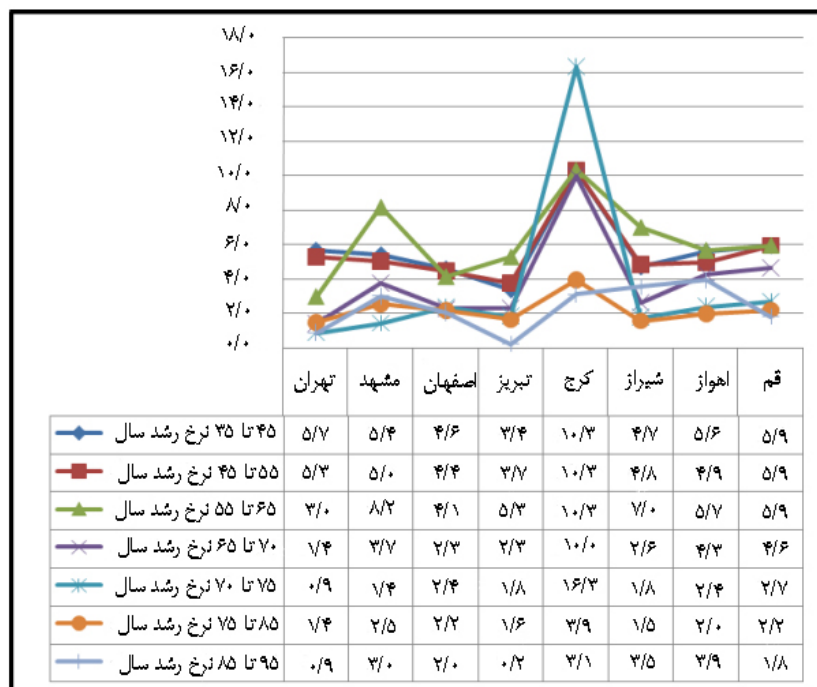
جدول (۳): جمعیت هشت کلان‌شهر ایران طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

کلان‌شهر	سرشماری ۳۵	سرشماری ۴۵	سرشماری ۵۵	سرشماری ۶۵	سرشماری ۷۰	سرشماری ۷۵	سرشماری ۸۵	سرشماری ۹۵
تهران	۱۵۶۰۹۳۴	۲۷۰۷۸۱۵	۵۴۱۶۹۷۱	۶۰۴۲۵۸۴	۶۴۷۵۵۲۷	۶۷۵۸۸۴۵	۷۸۰۳۸۸۳	۸۱۵۴۰۵۱
مشهد	۲۴۱۹۸۹	۴۰۹۶۱۶	۶۶۷۷۷۰	۱۴۶۳۵۰۸	۱۷۵۹۱۵۵	۱۸۸۷۴۱۴	۲۴۲۷۳۱۶	۲۸۱۵۵۴۱
اصفهان	۲۸۷۸۹۸	۴۵۰۵۷۲	۶۹۶۰۶۳	۱۰۴۲۷۲۸	۱۱۶۵۴۹۴	۱۳۱۰۶۵۹	۱۶۲۴۸۳۸	۱۷۹۶۹۶۷
تبریز	۲۸۹۹۹۶	۴۰۳۴۱۳	۵۸۱۵۰۰	۹۷۱۴۸۲	۱۰۸۸۹۸۵	۱۱۹۱۰۴۳	۱۳۹۸۰۶۰	۱۴۱۴۴۲۵
کرج	۱۴۵۲۶	۳۸۶۸۱	۱۰۳۰۰۵	۲۷۵۱۰۰	۴۴۲۳۸۷	۹۴۰۹۶۸	۱۳۸۶۰۳۰	۱۶۱۴۶۳۶
شیراز	۱۷۰۶۵۹	۳۶۹۸۶۵	۴۳۱۵۷۱	۸۴۸۲۸۹	۹۶۵۱۱۷	۱۰۵۳۰۲۵	۱۲۳۷۳۳۱	۱۴۶۰۶۶۶
اهواز	۱۲۰۰۹۸	۲۰۶۳۷۵	۳۳۴۳۹۹	۵۷۹۸۲۶	۷۱۴۶۶۴	۸۰۴۹۸۰	۹۷۹۰۵۴	۱۱۸۶۸۸۰
قم	۹۶۴۹۹	۱۷۱۵۵۴	۳۰۴۹۸۷	۵۴۳۱۳۹	۶۸۱۲۵۳	۷۷۷۶۷۷	۹۶۴۷۰۶	۱۰۵۶۱۹۱

ماخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰-۱۳۳۵

میزان جمعیت این کلان‌شهرها در سال ۱۳۹۵ برابر ۱۹۵۱۷۱۹۲ نفر می‌باشد که حدود ۲۶ درصد از جمعیت کشور و حدود ۳۶ درصد از جمعیت شهری کشور را در خود جای داده‌اند. بدین ترتیب افزایش جمعیت در کلان‌شهرها نسبت به سایر شهرهای کشور پدیده‌ای قابل توجه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). افزایش غیر قابل تصور جمعیت شهر کرج به دلیل مهاجرت شدید و همسایگی پایتخت می‌باشد. رتبه دوم رشد جمعیت در کلان‌شهرها مربوط به شهر مشهد می‌باشد. شاید افزایش جمعیت شهر مشهد به دلیل افزایش تعداد زائران به این شهر به دلیل حمل و نقل آسان‌تر و لذا ایجاد فرصت‌های شغلی بوده است. هرچند این کلان‌شهرها نقش مهمی در توسعه شهرنشینی و افزایش تولید ملی ایران داشته‌اند، اما با نگرش اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی و اذعان حقایق شهرنشینی در این کلان‌شهرها، چالش‌های محیطی در فضای کلان‌شهری به ویژه درسکونتگاه‌های غیررسمی آنها بیشتر نمود یافته و به سوی ناپایداری سکونتگاهی ره سپرده‌اند که از آن جمله فقر و بیکاری، نارسائی در خدمات شهری، ناهنجاری‌های

اجتماعی، کمبود و گرانی مسکن، تهدید محیط زیست شهری و حاشیه نشینی را به عنوان چالش‌های ملی در فضای شهری به ویژه کلان‌شهرها می‌توان بشمار آورد. پویایی شهری می‌بایست به توسعه و رشد متوازن شهرها بیانجامد که در ایران این امر تحقق نیافته است (شکل شماره ۱).



شکل (۲): نمودار نرخ رشد جمعیت هشت کلان‌شهر کشور ایران طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۵

ماخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵-۱۳۳۵

یکی از مهم‌ترین دلایل رشد جمعیت، مهاجرت می‌باشد. مهاجرت‌ها موجب افزایش جمعیت کلان‌شهرها در سال‌های مختلف شده‌اند. حدود ۱۵/۴ درصد جمعیت کلان‌شهرها را مهاجرینی تشکیل داده است که در سال‌های ۷۵ تا ۱۳۸۵ به این شهرها مهاجرت کرده‌اند. باید توجه داشت در کنار مهاجرین وارد شده به شهرها تعدادی مهاجرت به خارج نیز صورت پذیرفته است. طبق گزارش‌های اولیه مرکز آمار ایران حدود نیمی از مهاجرت‌ها به دلیل پیروی از سرپرست خانوار می‌باشد و در سایر موارد اشتغال مهم‌ترین دلیل مهاجرت است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ شهرهای کشور بیش از ۴۸ میلیون نفر (۶۸/۷ درصد جمعیت کل کشور) جمعیت داشته‌اند که این براساس سرشماری سال ۹۵ به بیش از ۵۳ میلیون نفر رسیده است که حدود ۳۶/۵ درصد این جمعیت ساکن هشت شهر بزرگ هستند و ۶۳/۵ درصد مابقی در ۱۳۲۳ شهر دیگر زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). در جدول شماره ۴، متوسط تراکم جمعیتی

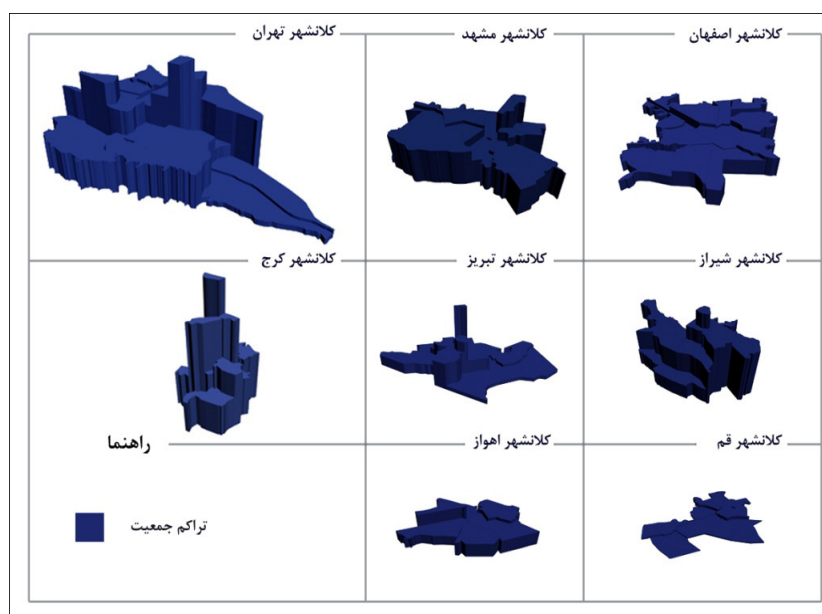
هریک از کلانشهر های ایران ارایه شده است.

جدول (۴): متوسط تراکم جمعیتی هریک از کلانشهر های ایران

کلان شهر	تهران	مشهد	اصفهان	کرج	تبریز	شیراز	اهواز	قم
تراکم جمعیت	۱۲۱	۱۲۱	۹۸	۶۵	۵۶	۸۲	۶۴	۶۱
انحراف معیار	۸۹	۴۲	۲۶	۳۹	۳۹	۳۷	۳۱	۴۸
تعداد مناطق شهرداری	۲۲	۱۳	۱۴	۱۱	۱۰	۹	۸	۹

ماخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵

تراکم به عنوان یک بعد جداگانه شکل متروپل می تواند الگوهای پراکنش بر پایه تراکم را به وسیله اندازه گیری سرانه مصرف زمین مشخص سازد. جمعیت ساکن در کلان شهرهای ایران متناسب با وسعت کلان شهرها نمی باشد. در برخی از کلان شهرها تراکم جمعیت زیاد است و در برخی از کلان شهرها تراکم جمعیت کم است. در شکل زیر متوسط تراکم جمعیتی هریک از کلان شهرهای ایران و نیز تراکم جمعیتی به تفکیک مناطق شهرداری هر یک از این شهرها نشان داده شده است (شکل شماره ۲).

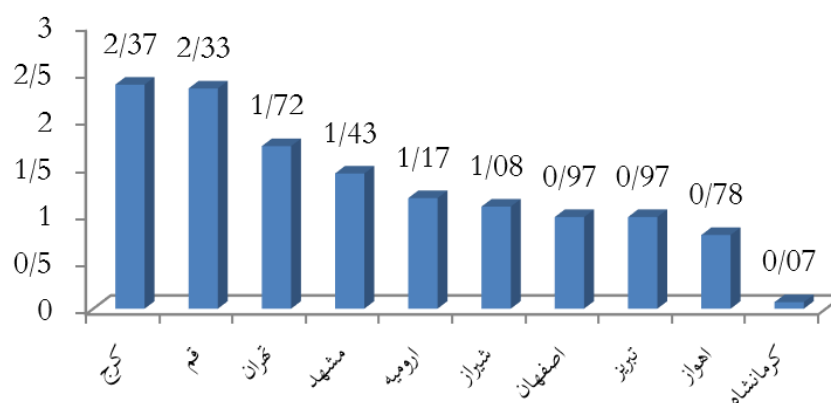


شکل (۲): نمودار تراکم جمعیتی به تفکیک مناطق شهرداری هر یک از این کلانشهرها ایران

ماخذ: رهنما و رضائیان، ۱۳۹۰: ۱۰۰

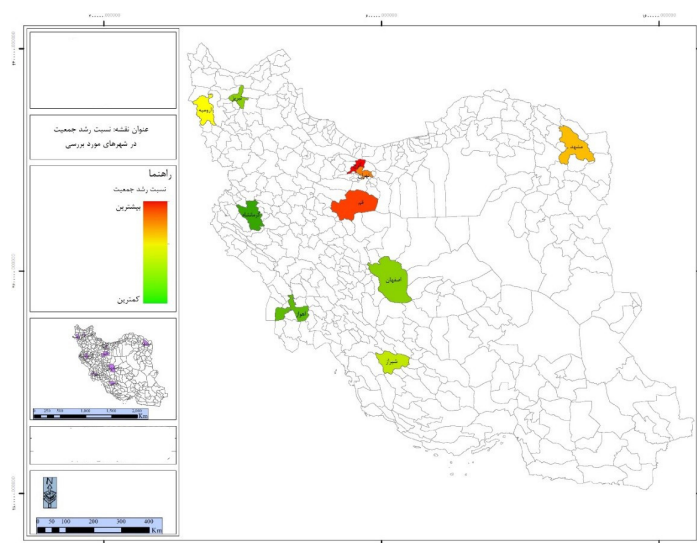
نمودار فوق حاکی بر آن است که مشهد و تهران با تراکم جمعیتی ۱۲۱ نفر در هکتار بالاترین و تبریز با تراکم جمعیتی ۵۶ نفر در هکتار پایین ترین تراکم را دارا می باشند. همین طور با مقایسه انحراف معیار تراکم

جمعیتی در مقیاس مناطق کلان‌شهرها مشخص می‌شود که شهر تبریز دارای بیشترین و شهر اصفهان دارای کمترین میزان پراکنش تراکم جمعیتی هستند. میزان پراکنش تراکم جمعیت در نیز این مطلب را تایید می‌کند. بررسی نسبت رشد جمعیت در شهرهای مورد نظر نشان می‌دهد که رشد جمعیت در شهرهای کرج، قم و تهران بالاترین میزان را به خود اختصاص داده است، این در حالی است که شهرهای کرمانشاه، اهواز و تبریز از این نظر کمترین شاخص را دارا هستند (شکل شماره ۳). این نتیجه بیانگر رشد بی‌رویه جمعیت شهر تهران است که به دلیل تراکم جمعیت و وضعیت‌های رفاهی این شهر به شهرهای مجاور آن از جمله قم و کرج سرایت نموده است. شکل شماره ۴ توزیع فضایی نرخ رشد جمعیت در شهرهای میلیونی ایران را ارائه داده است.



شکل (۳): نمودار نسبت رشد جمعیت در شهرهای مورد بررسی

ماخذ: ترسیم نگارندگان از آمارهای منتشر شده در سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۵



شکل (۴): نقشه توزیع فضایی نرخ رشد جمعیت در شهرهای میلیونی ایران

ماخذ: ترسیم نگارندگان از آمارهای منتشر شده در سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۵

داده‌ها و تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

برای شناسایی شاخص‌های آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران از روش دلفی استفاده شده است. روش دلفی یکی از پرکاربردترین روش‌های تحقیق کیفی نیز محسوب می‌شود. در این روش هیئت پنهایی از متخصصان تشکیل می‌شود. مبنای این روش، جمع‌آوری نظرات و رسیدن به اجماع گروهی بین شرکت‌کنندگان در پل است. از آنجا که مشارکت‌کنندگان در موضوع مورد بحث، افرادی مطلع و خبره هستند، ایده‌هایی که در این روش جمع‌آوری می‌شوند بسیار سودمند خواهند بود. روش دلفی مخصوصاً در موضوعاتی که پژوهش‌اندکی بر روی آنها انجام شده یا مبهم و بحث‌برانگیزند، راهگشا خواهد بود. به طور کلی فرایند اجرای روش دلفی در پژوهش حاضر به صورت زیر خواهد بود: شرکت‌کنندگان در این مطالعه انتخاب و از آنان خواسته خواهد شد پیشنهادها و نظرات بینام و نشان خود را در پاسخ به مجموعه‌ای از سؤالات پرسشنامه بسته که برآمده از تلفیق مرور سیستماتیک ادبیات عرضه دارند تا از خلال این بخش به اجماع و توافق نظر در باب مولفه‌ها و شاخص‌های مختلف نائل آیند. پس از تحلیل اولیه پاسخنامه‌ها، هر پاسخگو بازخورد دوره اول (مانند میانگین) جوابهای همه پاسخگویان را دریافت و دور دوم پاسخگویی برای ایجاد همگرایی در خصوص سه سطح اجماع یا موافقت، اهمیت و اولویت هر کدام از مولفه‌ها و شاخص‌ها انجام خواهد شد. لازم به ذکر است که پاسخگویان این بخش از مطالعه که به روش غیرتصادفی و هدفمند انتخاب خواهند شد. سرانجام براساس نتایج این پرسشنامه‌ها و براساس فرایند منطقی شاخص‌سازی به طراحی و تدوین الگوی نهایی شاخص‌های معرف شاخص‌های آمایش

سرزمین بر امنیتی گردشگران در کلان‌شهرهای کشور پرداخته خواهد شد.

استخراج شاخص‌های امنیتی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور: دلفی دور اول و دوم

پرسشنامه دلفی دور اول شامل ۲۳ شاخص به ۳۰ نفر از کارشناسان تحویل داده شد. پس از تحلیل اولیه پاسخنامه‌ها چنانچه در جدول (۵) مشاهده می‌شود: بالاترین رتبه به سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با میانگین ۴/۷ و سطح شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با میانگین ۴/۷ با توجه به نظر کارشناسان گزارش شده است. رتبه سوم به دسترسی به پروتکل‌ها و اطلاعات بهداشتی با میانگین ۴/۵ با توجه به نظر کارشناسان گزارش شده است. رتبه چهارم به سطح شاخص‌های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با میانگین ۴/۴ با توجه به نظر کارشناسان گزارش شده است. رتبه پنجم به سطح شاخص‌های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران‌های طبیعی با میانگین ۴/۳ با توجه به نظر کارشناسان گزارش شده است. سیاست‌ها برنامه‌های منطقه‌ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی با میانگین ۳/۲ در رتبه آخر با توجه به نظر کارشناسان گزارش شده است. در مجموع با توجه به نظرات کارشناسان ۲۳ عامل در حد متوسط به بالا دارای اهمیت می‌باشند. بنابراین در این مرحله هیچ شاخصی حذف نمی‌شود.

در دور دوم دلفی، هر پاسخگو بازخورد دوره اول (مانند میانگین) جواب‌های همه را دریافت کرده است و دوباره مجدد به سوالات پاسخ داده است. دور دوم پاسخگویی برای ایجاد همگرایی در خصوص سه سطح اجماع یا موافقت، اهمیت و اولویت هر کدام از مولفه‌ها و شاخص انجام خواهد شد. با توجه به اطلاعات دور دوم دلفی بیشترین میانگین به دسترسی به پروتکل‌ها و اطلاعات بهداشتی داده شده است. کمترین امتیاز به شاخص‌های سیاست‌ها برنامه‌های منطقه‌ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی داده شده است. با توجه به نظرات کارشناسان در دور دوم نیز ۲۳ عامل در حد متوسط به بالا دارای اهمیت می‌باشند. بنابراین در این مرحله هیچ شاخصی حذف نمی‌شود.

جدول (۵): نتایج دلفی شاخص‌های امنیتی گردشگران با رویکرد آمایش سرزمین در کلان‌شهرهای کشور

ردیف	مولفه	دور اول		دور دوم	
		تعداد پاسخ‌گویان	میانگین	رتبه	میانگین
۱	سیاست‌ها برنامه‌های محلی در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی	۳۰	۳/۸	۱۵	۴/۰
۲	سیاست‌ها برنامه‌های منطقه‌ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی	۳۰	۳/۲	۲۳	۳/۳

ردیف	موضوع	تعداد پاسخ‌گوینان	دور اول		دور دوم	
			رتبه	میانگین	رتبه	میانگین
۳	سطح حوزه اقتصادی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۴/۲	۸	۴/۱	۹
۴	سطح شاخص‌های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۴/۴	۴	۴/۶	۳
۵	سطح شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۴/۷	۲	۴/۵	۴
۶	سطح شاخص‌های زیرساختی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۴/۰	۹	۴/۰	۱۳
۷	سطح شاخص‌های اطلاع‌رسانی و تبلیغاتی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۳/۳	۲۱	۳/۹	۱۷
۸	سطح شاخص‌های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران‌های طبیعی	۳۰	۴/۳	۵	۴/۵	۵
۹	رشد و توسعه متوازن فضاهای گردشگری	۳۰	۳/۸	۱۷	۴/۰	۱۴
۱۰	سطح تناسب سرمایه‌گذاری‌ها	۳۰	۴/۰	۱۰	۴/۵	۶
۱۱	سطح حوزه مالی و بیمه‌ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳۰	۴/۷	۱	۴/۱	۱۰
۱۲	دسترسی به مراکز مجری نظم و نهاد‌های انتظامی	۳۰	۴/۳	۶	۴/۲	۸
۱۳	تناسب تمرکز جمعیت و فضای زیست محیطی	۳۰	۳/۹	۱۳	۴/۰	۱۵
۱۴	دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری	۳۰	۳/۵	۱۹	۳/۸	۲۰
۱۵	سطح دسترسی به مراکز اقامتی	۳۰	۳/۶	۱۸	۳/۵	۲۱
۱۶	دسترسی به شبکه ارتباط اینترنتی	۳۰	۴/۰	۱۱	۳/۹	۱۸
۱۷	دسترسی به پروتکل‌ها و اطلاعات بهداشتی	۳۰	۴/۵	۳	۴/۸	۱
۱۸	دسترسی به مراکز مجری نظم و نهاد‌های انتظامی	۳۰	۴/۳	۷	۳/۹	۱۹
۱۹	کیفیت جاذبه‌های گردشگری	۳۰	۳/۵	۲۰	۴/۸	۲
۲۰	کیفیت خدمات ارائه شده گردشگری	۳۰	۳/۳	۲۲	۴/۵	۷
۲۱	میزان حوادث نامطلوب برای گردشگران	۳۰	۴/۰	۱۲	۳/۵	۲۲
۲۲	میزان کیفیت راه‌های ارتباطی زمینی، هوایی و ریلی	۳۰	۳/۸	۱۶	۴/۰	۱۶
۲۳	ریسک‌های غیر قابل قبول برای گردشگران	۳۰	۳/۹	۱۴	۴/۱	۱۱

ماخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

سنجش سطح اجماع، اهمیت و اولویت شاخص‌های نقش آمایش سرزمین بر یعنی گردشگران در کلان شهرهای کشور

در این مطالعه، به منظور ارزیابی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی طراحی شده در مراحل قبل، از سه شاخص کلیدی اجماع (موافقت)، اهمیت و اولویت بهره گرفته شده است. نحوه محاسبه و تحلیل موافقت، اهمیت و اولویت در خصوص تدوین مولفه‌ها و شاخص‌های حق به شهر در کلان شهر اصفهان به شرح زیر بوده است (جدول شماره ۶):

جدول (۶): روش تأیید شاخص‌ها در روش دلفی

روش	نحوه محاسبه	توضیح خروجی روش
اجماع (موافقت)	تعداد پاسخ‌ها به گزینه الف $\times ۲$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه ب $\times ۱$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه ج $\times (-۱)$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه د $\times (-۲)$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه ه تعداد کل پاسخ‌ها به گزینه‌های الف تا ه	مقدار شاخص اجماع، بر برداری «از ۲ تا -۲» است. هر چه شاخص اجماع به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده تشنگت آرا برای سنجش بعد مورد نظر و هر چه مقدار شاخص اجماع از صفر دورتر باشد نشانگر توافق بر سر موضوع مورد نظر است.
اهمیت	تعداد پاسخ‌ها به گزینه زیاد $\times ۱۰۰$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه متوسط $\times ۵۰$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه کم $\times ۲۵$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه بی اهمیت $\times ۰$ تعداد کل پاسخ‌ها	هر چه مقدار آن به ۱۰۰ نزدیک تر باشد بیانگر اهمیت بیشتر و هر مقدار آن به صفر نزدیک تر باشد بیانگر اهمیت کمتر نزد خبرگان است
اولویت	تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت زیاد $\times ۱۰۰$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت متوسط $\times ۵۰$ + تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت کم $\times ۲۵$ تعداد کل پاسخ‌ها	هر چه نمره آن به ۱۰۰ نزدیک تر باشد بیانگر اولویت بیشتر و هر چه به صفر نزدیک تر باشد بیانگر اولویت کمتر نزد خبرگان است

در جدول شماره ۷، نتایج اجماع، اهمیت و اولویت شاخص‌های نقش آمایش سرزمین بر یعنی گردشگران در کلان شهرهای ایران آورده شده است:

- اجماع: این شاخص مؤید آن موضوع است که خبرگان و صاحب‌نظران این مطالعه تا چه حد در خصوص شاخص‌های مدنظر، اجماع نظر و توافق دارند. هر چه شاخص اجماع به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده تشنگت آرا برای سنجش بعد مورد نظر و هر چه مقدار شاخص اجماع از صفر دورتر باشد نشانگر توافق بر سر موضوع مورد نظر است. در این مطالعه شاخص اجماع از ۲ تا -۲ نشان داده خواهد شد تا میزان اجماع خبرگان کاملاً مشخص شود. با توجه به ارزیابی سطح اجماع مولفه دسترسی به مواد غذایی با امتیاز ۱,۶۷ در بالاترین رتبه قرار دارد. مولفه سطح دسترسی به مراکز اقامتی و سطح حوزه مالی و بیمه‌ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری با امتیاز ۱,۵۲ در رتبه دوم قرار دارد.

مولفه سطح شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری، سطح شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی و دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی با امتیاز ۱٫۴۸ در رتبه سوم قرار دارد. سیاست ها برنامه های منطقه ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی با امتیاز ۰٫۳۸ - در رتبه آخر قرار دارد.

● اهمیت: این شاخص نشان دهنده میزان اهمیتی است که خبرگان برای هر یک از شاخص های الگو قائل خواهند شد. در همین راستا شاخص اهمیت به ۱۰۰ نزدیک تر باشد بیانگر اهمیت بیشتر این موضوعات و هر چه نمره شاخص گرایش به صفر داشته باشد بیانگر اهمیت کمتر موضوعات مورد نظر نزد خبرگان است. دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری بیشترین میزان اهمیت مورد نظر نزد خبرگان است. سیاست ها برنامه های منطقه ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی دارای کمترین میزان اهمیت مورد نظر نزد خبرگان است.

● اولویت: این شاخص برای اولویت بندی هر کدام از مولفه ها و شاخص های الگو به کار گرفته خواهد شد. هر چه شاخص اولویت به ۱۰۰ نزدیک تر باشد بیانگر اولویت بیشتر این موضوعات و هر چه نمره شاخص به صفرگرایش داشته باشد بیانگر اولویت کمتر موضوعات مورد نظر نزد خبرگان است. سطح شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری، سطح شاخص های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری، سطح شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی، سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری، دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری، سطح دسترسی به مراکز اقامتی، دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی دارای بیشترین میزان اهمیت مورد نظر نزد خبرگان است. سیاست ها برنامه های منطقه ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی دارای کمترین میزان اهمیت مورد نظر نزد خبرگان است.

جدول (۷): سنجش سطح اجماع، اهمیت و اولویت شاخص های نقش آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران در کلان شهرهای کشور

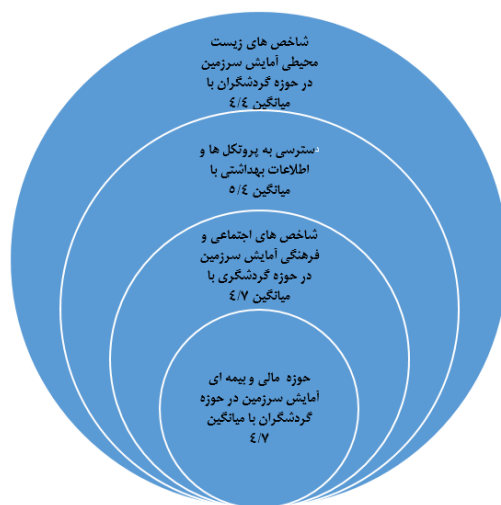
ردیف	مولفه	میانگین	اجماع	اهمیت	اولویت
۱	سیاست ها برنامه های محلی در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی	۴/۰	۰/۴۸	۷۰/۲۴	۸۰/۹۵
۲	سیاست ها برنامه های منطقه ای در رابطه با جذب گردشگران داخلی و خارجی	۳/۳	-۰/۳۸	۵۷/۱۴	۶۳/۱۰
۳	سطح حوزه اقتصادی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۴/۱	۰/۳۸	۶۹/۰۵	۸۰/۹۵
۴	سطح شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۴/۶	۱/۴۸	۸۶/۹۰	۱۰۰

ردیف	مؤلفه	میانگین	اجماع	اهمیت	اولویت
۵	سطح شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۴/۵	۱/۳۳	۸۳/۳۳	۱۰۰
۶	سطح شاخص‌های زیرساختی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۴/۰	۰/۶۲	۷۵/۰۰	۸۰/۹۵
۷	سطح شاخص‌های اطلاع‌رسانی و تبلیغاتی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۳/۹	۰/۴۳	۶۷/۸۶	۸۵/۷۱
۸	سطح شاخص‌های زیرساختی در مواجهه با خطرات و بحران‌های طبیعی	۴/۵	۱/۴۸	۸۶/۹۰	۱۰۰
۹	رشد و توسعه متوازن فضاهای گردشگری	۴/۰	۰/۹۵	۷۹/۷۶	۸۸/۱۰
۱۰	سطح تناسب سرمایه‌گذاری‌ها	۴/۵	۰/۷۱	۷۵	۸۵/۷۱
۱۱	سطح حوزه مالی و بیمه‌ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری	۴/۱	۱/۵۲	۸۸/۱۰	۱۰۰
۱۲	دسترسی به مراکز مجری نظم و نهاد‌های انتظامی	۴/۲	۰/۵۷	۷۲/۶۲	۸۳/۳۳
۱۳	تناسب تمرکز جمعیت و فضای زیست محیطی	۴/۰	۰/۴۸	۷۲/۶۲	۷۸/۵۷
۱۴	دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری	۳/۸	۱/۶۷	۹۱/۶۷	۱۰۰
۱۵	سطح دسترسی به مراکز اقامتی	۳/۵	۱/۵۲	۸۸/۱۰	۱۰۰
۱۶	دسترسی به شبکه ارتباط اینترنتی	۳/۹	۰/۹۰	۷۸/۵۷	۸۸/۱۰
۱۷	دسترسی به پروتکل‌ها و اطلاعات بهداشتی	۴/۸	۱/۴۸	۸۶/۹۰	۱۰۰
۱۸	دسترسی به مراکز مجری نظم و نهاد‌های انتظامی	۳/۹	۰/۵۷	۷۳/۸۱	۸۰/۹۵
۱۹	کیفیت جاذبه‌های گردشگری	۴/۸	-۰/۰۵	۶۱/۹۰	۷۳/۸۱
۲۰	کیفیت خدمات ارائه شده گردشگری	۴/۵	۰/۰۵	۶۳/۱۰	۷۶/۱۹
۲۱	میزان حوادث نامطلوب برای گردشگران	۳/۵	۱/۱۹	۸۴/۵۲	۹۰/۴۸
۲۲	میزان کیفیت راه‌های ارتباطی زمینی، هوایی و ریلی	۴/۰	۰/۵۷	۷۲/۶۲	۸۳/۳۳
۲۳	ریسک‌های غیر قابل قبول برای گردشگران	۴/۱	۰/۹۰	۷۸/۵۷	۸۸/۱۰

ماخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، ارزیابی شاخص‌های آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران است. از روش دلفی جهت شناسایی شاخص‌های آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران در کلان‌شهرهای کشور استفاده شده است. در دور اول دلفی، با توجه به نظرات کارشناسان ۲۳ عامل در حد متوسط به بالا دارای اهمیت می‌باشند. در دور اول دلفی به شاخص‌های مالی و بیمه‌ای، اجتماعی-فرهنگی، دسترسی به پروتکل‌های بهداشتی و شاخص‌های زیست محیطی بیشترین امتیاز داده شده است (شکل شماره ۵).



شکل (۵): بالاترین رتبه‌های شاخص‌های پژوهش در دور اول دلفی

ماخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

در دور دوم دلفی، بیشترین امتیاز به دسترسی به پروتکل‌ها و اطلاعات بهداشتی، کیفیت جاذبه‌های گردشگری، شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی، شاخص‌های زیرساختی در مواجهه با خطرات و بحران‌های طبیعی، سطح تناسب سرمایه‌گذاری‌ها و کیفیت خدمات ارائه شده گردشگری اختصاص یافته است (شکل شماره ۶).



شکل (۶): بالاترین رتبه‌های شاخص‌های پژوهش در دور دوم دلفی

ماخذ: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

افزون بر این، نتایج سنجش شاخص های آمایش سرزمین بر ایمنی گردشگران در کلان شهرهای کشور از لحاظ اجماع، اهمیت و اولویت به شرح زیر است:

- ❖ بیشترین اجماع به ترتیب روی شاخص های دسترسی به مواد غذایی (با امتیاز ۱/۶۷)؛ دسترسی به مراکز اقامتی و سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگران (با امتیاز ۱/۵۲)؛ زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری، سطح شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی و دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی (با امتیاز ۱/۴۸) قرار دارد.
- ❖ بیشترین اهمیت به ترتیب روی دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری (با امتیاز ۹۱/۶۷)؛ سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگران (با امتیاز ۸۸/۱۰)؛ سطح شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی (۸۶/۹۰)؛ سطح شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (۸۶/۹۰)؛ دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی (۸۶/۹۰)؛ قرار دارد..
- ❖ بیشترین اولویت به ترتیب روی شاخص های زیست محیطی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ شاخص های اجتماعی و فرهنگی آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ شاخص های زیر ساختی در مواجهه با خطرات و بحران های طبیعی (با امتیاز ۱۰۰)؛ سطح حوزه مالی و بیمه ای آمایش سرزمین در حوزه گردشگری (با امتیاز ۱۰۰)؛ دسترسی به مواد غذایی، آشامیدنی، اقلام دارویی و ضروری (با امتیاز ۱۰۰)؛ سطح دسترسی به مراکز اقامتی (با امتیاز ۱۰۰) و دسترسی به پروتکل ها و اطلاعات بهداشتی (با امتیاز ۱۰۰) قرار دارد.

منابع

- آیین مقدم، فاطمه؛ صادقی، لقمان؛ بگرامی، سیوان، (۱۳۳۹۲)، ارزیابی و سنجش احساس امنیت اجتماعی در شهرهای مرزی (نمونه موردی: شهر مرزی مریوان)، فصلنامه دانش انتظامی کردستان، ۴(۱۳): ۱۶-۱.
- پوراصغر، فرزاد؛ ویسی، رضا، (۱۳۹۰)، آمایش سرزمین مبنایی برای توسعه صنعت گردشگری پایدار، فصلنامه اقتصاد مالی، ۵(۱۴): ۱۹۵-۱۸۴.
- تقوایی، مسعود؛ اکبری، محمود، (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر برنامه ریزی و مدیریت گردشگری و مدیریت گردشگری شهری، چاپ نخست، اصفهان: نشر پیام علوی اصفهان.
- خنیفر، حسین، (۱۳۸۹)، درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران، فصلنامه آمایش سرزمین، ۲(۲): ۲۶-۵.
- رهنما، محمدرحیم؛ شاددل، لیلا، (۱۳۹۵)، ارزیابی پایداری و تعیین اندازه بهینه جمعیت شهر مشهد بر اساس وضعیت منابع آبی، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۳(۲): ۱۴۳-۱۲۳.
- درخش، مریم و شریفی نیا، زهرا (۱۳۹۷)، تحلیل فضایی احساس امنیت گردشگران و تأثیر آن بر توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهر ساری)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱، بهار و تابستان.
- درویشی، کمیل. لطفی، حیدر. نامی، محمدحسن، (۱۳۹۸)، مدیریت و برنامه ریزی سیستمی گردشگری پایدار در کلان‌شهرهای ایران، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۳): ۳۹۵-۳۷۳.
- شرفی، سیامک؛ نورالمی، داریوش، (۱۳۹۹)، توان‌سنجی کاربری کشاورزی اراضی ملی با رویکرد آمایش سرزمین (مطالعه موردی: حوضه جالانچولان در شرق استان لرستان)، فصلنامه آمایش سرزمین، ۱۲(۲): ۳۵۷-۳۳۰.
- صدیقی، الهام؛ ماهینی، عبدالرسول سلمان؛ میرکتی، سیدحامد؛ دلیری، حسن؛ فث، برایان، (۱۳۹۸)، شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای بر اساس آینده پژوهی در شهرستان گرگان، فصلنامه آمایش سرزمین، ۱۱(۲): ۲۳۳-۲۰۵.
- عبدالعلی‌زاده علی. زندحسامی، حسام. مولایی، زینب، (۱۳۸۹)، با نام نقطه‌چین‌های خاکستری گردشگری در کلان‌شهرهای ایران (راهکارهای نوین در جذب گردشگری شهری)، فصلنامه اقتصاد شهری، ۲(۴): ۴۶-۳۵.
- مخدوم، مجید، (۱۳۹۳)، شالوده آمایش سرزمین، چاپ پانزدهم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مغانی، بهنام؛ سلیمانی دامنه، مجتبی؛ صباحی گراغانی، یاسر، (۱۳۹۶)، سنجش میزان احساس امنیت و آسایش گردشگران داخلی (مطالعه موردی: شهر ساحلی بندر گناوه)، نشریه گردشگری شهری، ۴(۴): ۱۲۱-۱۰۷.
- موقر پاک، علی و قربانی، فاطمه. (۱۳۹۷). جایگاه گردشگری در امنیت ملی و روند توسعه کشورها (مطالعه موردی کشور ایران)، فصلنامه فضای گردشگری، ۷(۲۶): ۲۵-۱.
- مهدنژاد، حافظ؛ جواتر، محمد؛ پرهیز، فریاد، (۱۳۹۹)، تحلیل نقش مولفه‌های آمایش سرزمین در توسعه گردشگری،

- مطالعه موردی: استان مرزی سیستان و بلوچستان، فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۹(۳۳): ۶۶-۲۹.
- مهدنژاد، حافظ؛ حسینی نیا، سیداحمد؛ پرهیز، فریاد، (۱۳۹۸)، تدوین راهبردهای توسعه گردشگری با رویکرد امنیت ملی، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۲(۴۷): ۱۲۴-۱۰۱.
 - نوربخش، سیدمرتضی. آکبرپور سراسکانرود، محمد، (۱۳۸۹)، نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان شهرها، فصلنامه اقتصاد شهری، ۲(۴): ۳۴-۱۹.
 - وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود؛ شاهینودی، احمد، (۱۳۸۹)، تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان (با تأکید بر هتل‌ها)، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۲۲(۴۴): ۱۱۲-۹۹.
 - وفادار، حدیث، (۱۳۹۶)، بازتابی و تبیین نقش امنیت در جذب گردشگران (نمونه موردی گردشگران ورودی به شهر کرمان، ۱۳۹۵)، فصلنامه دانش انتظامی کرمان، ۵(۲۱): ۱۲۳-۱۶۰.
 - Cooper, C., (2016). *Essentials of Tourism*, 2nd edition, Pearson Education Limited.
 - Harrison, D. (2015). *Development theory and tourism indeveloping countries: What has theory ever done for us?*, IJAPS, 11(1): 53-82, 2015.
 - Jariyachamsit, S., (2015). *An Investigation of Safety in Tourism: An Experience of Young Tourists in Bangkok*, Thailand, Procedia - Social and Behavioral Sciences 197 (2015) 1931 – 1935.
 - Rahmafritria, F., Pearcec, P., Oktadianacd, H., Putro, L. H., (2020). *Tourism planning and planning theory: Historical roots and contemporary alignment*, Tourism Management Perspectives, 35(2): 1-20.
 - United Nations. (2008). *Spatial Planning: Key Instrument for Development and Eff ective Governance with Special Reference to Countries in Transition*, Economic Commission for Europe.
 - UNWTO (World Tourism Organization) *Tourism Highlights*. (2017). Available: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> Accessed: 11.5.2018.
 - An Der Zee, E., Vannešte, D. (2015). *Tourism networks unravelled; a review of the literature on networks in tourism management studies*. Tourism Management Perspectives, 15(2): 46-56.
 - Zemla, M., (2016). *Tourism destination: The networking approach*, Moravian Geographical Reports, 24(4): 2-14.